

O'SMIRLARDA INGLIZ TILINI O'RGANISH JARAYONIDA BILINGVAL IDENTIKLIKNING RIVOJLANISH OMILLARI

M.N.Ro'zmetova¹

Mas'ul muallif: Ro'zmetova Mehriyo Nuraddin qizi, Buxoro xalqaro universiteti 1-bosqich tayanch doktoranti.

Accepted: 25 Sentabr 2026

Published: 25 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Ro'zmetova, M. N. O'SMIRLARDA INGLIZ TILINI O'RGANISH JARAYONIDA BILINGVAL IDENTIKLIKNING RIVOJLANISH OMILLARI / M. N. Ro'zmetova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 1. — B. 447–452.

1. Buxoro xalqaro universiteti 1-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'smirlarda ingliz tilini o'rganish jarayonida bilingval identichlikning shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilinadi. Bugungi globallashuv, xalqaro ta'lim va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida xorijiy tillarini o'rganishga bo'lgan ehtiyoj kun sayin ortib bormoqda. Shu bilan birga, yangi tilni egallash jarayonida nafaqat lingvistik kompetensiyaning, balki shaxsning madaniy, ijtimoiy va psixologik identichligining ham shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Maqolada bilingval identichlik tushunchasining nazariy asoslari, o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari, til o'rganishiga ta'sir qiluvchi motivatsion, ijtimoiy va pedagogik omillar yoritilgan. Shuningdek, ingliz tilini o'qitish jarayonida o'quvchilarning bilingval identichligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik yondashuvlar ham tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida kommunikativ, madaniyatlararo va shaxsga yo'naltirilgan metodlardan foydalanish o'smirlarda ikki tilli identichlikni rivojlantirishga sezilarli hissa qo'shishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: bilingval identichlik, bilingvizm, o'smirlar, ingliz tili, chet tili ta'limi, madaniy identichlik, motivatsiya, kommunikativ kompetensiya, til o'rganish, madaniyatlararo muloqot.

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ БИЛИНГВАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У ПОДРОСТКОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В данной статье анализируются факторы, влияющие на формирование и развитие билингвальной идентичности подростков в процессе изучения английского языка. В условиях глобализации, развития международного образования и информационно-коммуникационных технологий потребность в изучении иностранных языков неуклонно возрастает. Вместе с тем процесс овладения новым языком способствует формированию не только лингвистической компетентности, но и культурной, социальной и психологической идентичности личности. В статье раскрываются теоретические основы понятия билингвальной идентичности, рассматриваются психологические особенности подросткового возраста, а также мотивационные, социальные и педагогические факторы, оказывающие влияние на процесс изучения языка. Кроме того, проанализированы эффективные педагогические подходы, способствующие развитию билингвальной идентичности обучающихся в процессе преподавания английского языка. Результаты исследования показывают, что использование в образовательном процессе коммуникативного, межкультурного и личностно-ориентированного подходов вносит существенный вклад в развитие билингвальной идентичности подростков.

Ключевые слова: билингвальная идентичность, билингвизм, подростки, английский язык, обучение иностранным языкам, культурная идентичность, мотивация, коммуникативная компетенция, изучение языка, межкультурная коммуникация.

FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF BILINGUAL IDENTITY IN ADOLESCENTS IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH

Abstract. This article analyzes the factors influencing the formation and development of bilingual identity among adolescents in the process of learning English. In the context of globalization, the expansion of international education, and the rapid development of information and communication technologies, the demand for learning foreign languages continues to increase. At the same time, acquiring a new language contributes not only to the development of linguistic competence but also to the formation of an individual's cultural, social, and psychological identity. The article examines the theoretical foundations of the concept of bilingual identity, the psychological characteristics of adolescence, and the motivational, social, and pedagogical factors affecting language learning. Furthermore, it analyzes effective pedagogical approaches that promote the development of students' bilingual identity in the process of English language teaching. The research findings indicate that the use of communicative, intercultural, and

learner-centered approaches in the educational process makes a significant contribution to the development of bilingual identity among adolescents.

Keywords: bilingual identity, bilingualism, adolescents, English language, foreign language education, cultural identity, motivation, communicative competence, language learning, intercultural communication.

Kirish. So'nggi yillarda dunyo miqyosida ko'p tillilik va chet tillarini o'rganishga bo'lgan ehtiyoj keskin ortmoqda. Xalqaro iqtisodiy hamkorlik, akademik mobillik, raqamli ta'lim platformalarining kengayishi hamda madaniyatlararo aloqalarning rivojlanishi ingliz tilining global muloqot vositasi sifatidagi mavqeini yanada mustahkamladi. Shu sababli ko'plab davlatlar qatori O'zbekistonda ham chet biriga aylandi. tillarini, ayniqsa ingliz tilini o'qitish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan

Chet tilini o'rganish faqat grammatik qoidalar va lug'at boyligini egallash bilan cheklanmaydi. Bu jarayon o'quvchining dunyoqarashi, qadriyatlari, madaniy qarashlari va shaxsiy o'zligini anglashiga ham ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa o'smirlik davrida shaxsning identikligi faol shakllanadi. Yangi tilni o'zlashtirish natijasida o'smir o'z ona madaniyati bilan bir qatorda o'rganayotgan til madaniyatining ayrim qadriyatlarini ham qabul qiladi. Natijada unda bilingval identichlik shakllanib, ikki til va ikki madaniyat o'rtasida samarali muloqot qilish kompetensiyasi rivojlanadi.

Psixologik nuqtai nazardan, o'smirlik davri shaxsning o'zini anglashi, ijtimoiy rollarni qabul qilishi va kelajakdagi hayotiy maqsadlarini belgilashi bilan tavsiflanadi. Aynan shu bosqichda til o'rganish shaxsiy rivojlanishning muhim omillaridan biriga aylanadi. Ingliz tilini o'rganayotgan o'smirlar nafaqat yangi kommunikativ ko'nikmalarni egallaydilar, balki global madaniyat bilan tanishadilar, tolerantlikni rivojlantiradilar va xalqaro muloqotga tayyorlanadilar.

Shu bilan birga, bilingval identichlikning shakllanishi ko'plab omillarga bog'liq. Ular qatoriga oilaviy til muhiti, maktabdagi ta'lim sifati, o'qituvchining kasbiy mahorati, tengdoshlar bilan muloqot, ommaviy axborot vositalari, internet resurslari, o'quvchining ichki motivatsiyasi va madaniyatlararo tajribasi kiradi. Mazkur omillar birgalikda o'smirning chet tiliga bo'lgan munosabatini va uning yangi til hamda madaniyatni qabul qilish darajasini belgilaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmonida oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida ta'lim sifatini oshirish, xalqaro standartlarni joriy etish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng qo'llash, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish hamda raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlarni tayyorlash vazifalari belgilangan.[1] Bugungi kunda malakali kadrlar ta'lim jarayonini yuqori bosqichga olib chiqishda eng zamonaviy metodlarni ta'lim jarayoniga tatbiqi orqali bugun mamlaktimizda yuqori bilimga ega salohiyatli shaxslar tarbiyanmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi o'smirlarda ingliz tilini o'rganish jarayonida bilingval identiklikning rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyatini aniqlash hamda o'qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Zamonaviy tilshunoslik, pedagogika va psixologiyada bilingval identichlik shaxsning ikki til va ikki yoki undan ortiq madaniy muhit bilan bog'liq holda o'zini anglashi, ijtimoiy va madaniy jihatdan namoyon etishi sifatida talqin etiladi. Bunday identiklik faqat ikki tilda erkin muloqot qila olishni emas, balki har ikki tilning madaniy qadriyatlarini anglash, ularga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish hamda turli ijtimoiy vaziyatlarda ulardan samarali foydalana olishni ham o'z ichiga oladi.

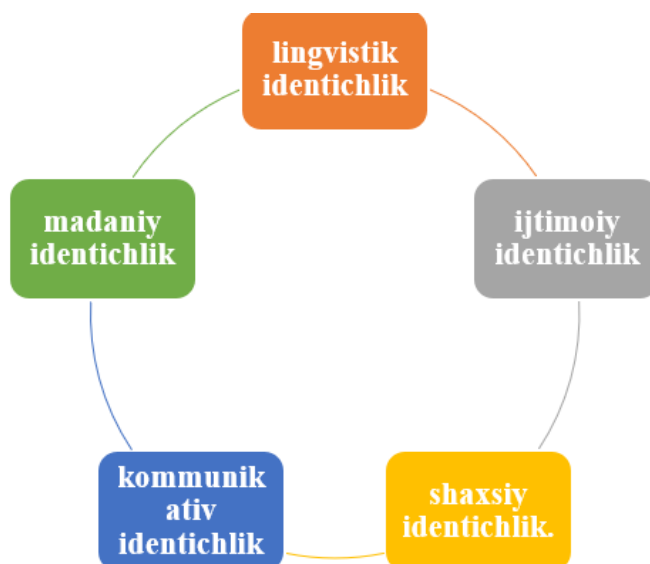
Bugungi globallashtirish sharoitida bilingval identiklik shaxsning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi, akademik rivojlanishi va kasbiy raqobatbardoshligini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, ingliz tilining xalqaro muloqot tili sifatidagi mavqei yoshlarning ushbu tilda nafaqat bilim, balki yangi madaniy tajriba va yangi identiklik elementlarini ham egallashiga xizmat qilmoqda.

Bilingval identiklik dinamik hodisa bo'lib, u o'quvchining yoshi, ta'lim muhiti, oilaviy tarbiyasi, motivatsiyasi, tengdoshlari bilan muloqoti hamda madaniyatlararo tajribasi ta'sirida uzluksiz rivojlanib boradi.

Bilingvizm — bu shaxsning ikki tildan turli kommunikativ vaziyatlarda foydalanish qobiliyatidir. Biroq zamonaviy tadqiqotlar bilingvizmni faqat til bilish darajasi bilan emas, balki shaxsning ijtimoiy va madaniy rivojlanishi bilan ham bog'laydi.

Ikkinchi tilni o'zlashtirish jarayonida o'quvchi yangi til birliklari bilan bir qatorda o'sha til egalarining qadriyatlari, urf-odatlarini, muloqot madaniyati va dunyoqarashi bilan ham tanishadi. Shu sababli yangi tilni egallash jarayoni identiklikning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bilingval identichlik quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Mazkur komponentlarning uyg'un rivojlanishi o'quvchining ikki til va ikki madaniyat muhitida erkin faoliyat yuritishiga imkon yaratadi.

Kanadalik olim Jim Cummins ikki tillilikning kognitiv rivojlanishga ijobiy ta'sirini ilmiy asoslagan. Uning fikricha, ona tilida shakllangan bilim va tafakkur ko'nikmalari ikkinchi tilni o'zlashtirishni ham qo'llab-quvvatlaydi. Shu bois chet tilini o'qitishda o'quvchining ona tiliga tayanish muhim metodik tamoyillardan biri hisoblanadi. Til o'rganish jarayonida pedagogik yondoshuvni to'g'ri tashkil qilish eng asosiy omil sanalishini aytib o'tishimiz lozim. Masalan, to'g'ri yo'nalgan inson ya'niki, borayotgan yo'l aniq bo'lsagina siz maqsadga erisha olasiz. Til o'rganuvchi rejali tarzda aniq dasturiy jarayonda yo'naltirilganda mazkur jarayon muvaffaqiyatli kechadi. J. Cummins ta'kidlaganidek, o'quvchilarning tili va madaniy identichligini qo'llab-quvvatlashga asoslangan pedagogik yondashuv ularning akademik muvaffaqiyati va ikkinchi tilni o'zlashtirish samaradorligini oshiradi. [2]

García va Wei ta'kidlashicha, bilingval shaxsning til amaliyoti ikki alohida til tizimidan foydalanish emas, balki yagona va yaxlit lingvistik resursdan vaziyatga mos ravishda moslashuvchan foydalanish jarayonidir. Shu sababli translanguaging yondashuvi o'quvchilarning mavjud til resurslarini cheklamasdan, ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llash imkonini beradi.[3]

Moslashuvchan sharoit til o'rganish jarayonida o'rganuvchi uchun kerakli jarayon hisoblanadi. O'rganuvchi o'zini erkin his qila olishi cheklovlardan holi jarayon samaradorlik asosidir. Olim Grosjean fikriga ko'ra, bilingval shaxsni ikki monolingval shaxsning oddiy yig'indisi sifatida emas, balki o'ziga xos lingvistik va madaniy tajribaga ega yaxlit shaxs sifatida baholash lozim. Shu sababli bilingval identichlik shaxsning ikki til va ikki madaniyatni o'z hayotiy tajribasi hamda ijtimoiy faoliyatida uyg'unlashtirishi orqali shakllanadi.[4]

Til va identichlik o'rtasidagi munosabat zamonaviy sotsiolingvistika, psixolingvistika hamda ta'lim nazariyasining muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Til nafaqat muloqot vositasi, balki shaxsning o'zini anglashi, ijtimoiy guruhga mansubligini namoyon etishi va madaniy qadriyatlarini ifodalash vositasi hamdir. Shu sababli yangi tilni o'rganish jarayoni shaxs identichligining shakllanishi va rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Til va identichlik o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur o'rgangan olim Bonny Norton identiklikni doimiy ravishda rivojlanib boruvchi ijtimoiy hodisa sifatida tavsiflaydi. Uning konsepsiyasiga ko'ra, o'quvchining tilni o'rganishdagi muvaffaqiyati grammatik bilimlarga emas, balki uning o'zini yangi til jamoasining bir qismi sifatida his etishiga ham bog'liq. "Identichlik shaxsning o'zgaras xususiyati emas, balki ijtimoiy munosabatlar, madaniy tajriba va til o'rganish jarayonida doimiy ravishda shakllanib va qayta shakllanib boradigan dinamik hodisadir". [5] Shu bois chet tilini o'rganish nafaqat lingvistik kompetensiyani, balki shaxsning ijtimoiy va madaniy identichligini ham rivojlantiradi. Til va muloqot identichlik rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Psixologik tadqiqotlar bilingvallikning ijobiy jihatlarini ko'rsatadi. Ikki tilni egallagan o'quvchilarda ijro etuvchi funksiyalar (executive functions), diqqatni boshqarish, muammoni hal qilish, moslashuvchan fikrlash va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalari yuqoriroq rivojlanishi kuzatiladi. Shu bilan birga, samarali bilingvallikni shakllantirish uchun qulay ta'lim muhiti, motivatsiya, sifatli pedagogik yondashuv va ona tilini qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Joshua A. Fishman bilingvizmni jamiyat taraqqiyoti va madaniy xilma-xillikni saqlashning muhim omili deb hisoblaydi. U tilning faqat aloqa vositasi emas, balki milliy va madaniy o'zlikni ifodalovchi asosiy belgilaridan biri ekanligini ta'kidlaydi.[6]

Madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya nazariyasining asoschilaridan biri Michael Byram esa chet tilini o'rganish madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirishi lozimligini qayd etadi. Uning fikriga ko'ra, chet tilini mukammal bilishning o'zi yetarli emas, balki boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish, ularning qadriyatlarini tushunish va hurmat qilish ham zarur.[7]

Psixolog Lev Vygotskyning sotsiomadaniy rivojlanish nazariyasi ham chet tilini o'qitishda muhim metodologik asos hisoblanadi. Unga ko'ra, bilimlar ijtimoiy hamkorlik jarayonida shakllanadi. Shu sababli ingliz tili darslarida juftlik va

guruh ishlari, muloqotga asoslangan topshiriqlar o'quvchilarning bilingval identichligini rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi.[8]

Kramersch tilni faqat muloqot vositasi sifatida emas, balki madaniy qadriyatlar, ijtimoiy tajriba va shaxs identikligini ifodalovchi ramziy tizim sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, til va madaniyat o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ayniqsa bilingval shaxslar ikki til va ikki madaniyat ta'sirida o'z identikligini shakllantiradilar.[9]

Cenoz ko'p tili ta'limni turli tillarni alohida o'qitish bilan cheklamay, ularni yagona ta'lim tizimida o'zaro bog'liq holda rivojlantirish jarayoni sifatida izohlaydi. Muallifning ta'kidlashicha, ko'p tili ta'lim o'quvchilarning lingvistik, kognitiv va madaniyatlararo kompetensiyalarini rivojlantirish bilan birga, ularning ko'p qatlamli identikligini shakllantirishga ham xizmat qiladi.[10]

O'smirlik inson hayotidagi eng murakkab va mas'uliyatli rivojlanish bosqichlaridan biridir. Bu davrda shaxsning mustaqil fikrlashi, o'zini anglashi, qadriyatlar tizimi hamda kelajakdagi hayotiy maqsadlari shakllanadi.

Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, aynan o'smirlik davrida shaxs o'zining ijtimoiy mavqei, madaniy mansubligi va shaxsiy imkoniyatlarini faol ravishda baholay boshlaydi. Shu sababli chet tilini o'rganish bu davrda nafaqat bilim olish, balki shaxsiy rivojlanish vositasi ham hisoblanadi.

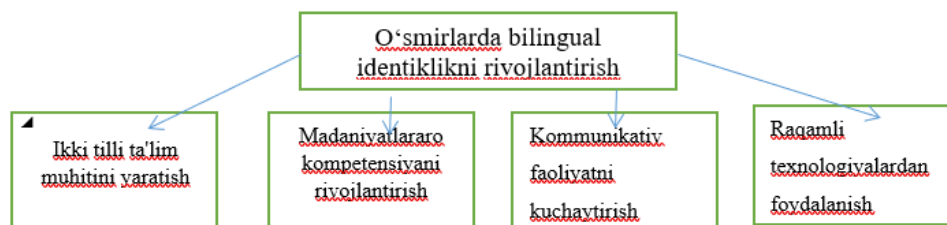
Ingliz tilini o'rganayotgan o'smirlarda madaniyatlararo bag'rikenglik, tanqidiy fikrlash, kommunikativ faollik, global dunyoqarash, mustaqil ta'lim olish ko'nikmalari, xalqaro axborot resurslaridan foydalanish malakasi sifatлари rivojlanib boradi.

Zamonaviy pedagogika bilingval identichlikni kompetensiyaviy yondashuvning muhim natijalaridan biri sifatida baholaydi. O'qituvchi dars jarayonida faqat til materiallarini o'rgatish bilan cheklanmasdan, o'quvchilarda madaniyatlararo muloqot, tolerantlik, ochiq fikrlash va o'z madaniyatini qadrlash kabi sifatleri ham rivojlantirishi lozim.

Buning uchun darslarda autentik matnlar, videomateriallar, xalqaro loyihalar, munozaralar, rol o'yinlari va kommunikativ topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunday metodlar o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning ingliz tilida erkin muloqot qilishiga hamda yangi madaniy tajribalarni qabul qilishiga yordam beradi.

Shunday qilib, nazariy tahlillar bilingval identichlik til bilishning oddiy natijasi emasligini, balki psixologik, pedagogik, ijtimoiy va madaniy omillar o'zaro uyg'unlashgan murakkab rivojlanish jarayoni ekanligini ko'rsatadi. Mazkur yondashuv ingliz tilini o'qitish metodikasini takomillashtirishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Metod. O'smirlarda bilingval identichlikni rivojlantirish – bu o'smirning ikki til va ikki madaniyatga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirish, ularni o'z shaxsiy identikligining bir qismi sifatida qabul qilishiga ko'maklashish jarayonidir. Quyidagi usullar ilmiy va amaliy jihatdan samarali hisoblanadi.(1-rasm)

Shuningdek biz shuni taklif qilamizki, til o'rganish muhitini o'z qadriyatlariga sodiq, boshqa madaniyatga hurmat tuyg'usida shakllantirish uchun ikkinchi tilda refleksiv jarayonlarni refleksiv mashqlarni qilib borish, ya'ni, muntazam shug'ullanib borish lozim. Ikkinchi tilda kundalik yuritish, oilaviy suhbatlar oilaviy soatlar uyushtirish, jamoat til klublari ochilishi mazkur muhitni shakllantirishga asos bo'lib xizmat qiladi. Psixologik qo'llab quvvatlash jarayonini tashkil qilish eng zaruriy omil sanaladi. Til o'rganuvchi tabiiyki notog'ri talaffuz qiladi bu faoliyat sustlashiga olib kelishi ortga qadam tashlab ketishi uchun muhib sabab bo'lib ko'pchilik yoshlar mazkur sabab tufayli ikkinchi tilni mukammal o'rgana olmaydi. Psixologik qo'llab-quvvatlash orqali Til sababli yuzaga keladigan stereotiplarni kamayib, emotsional xavfsiz ta'lim muhitini yaratilib. Salbiy bilingval tajribalar kamayadi, ijobiy identichlik shakllanadi.

Mazkur jarayonni tashkil qilishda biz xorij olimlari García va Wei metodidan foydalanish til o'rganish jarayonida bilingval identichlik rivojlanishida ahamiyati katta sanaladi. Mazkur yondashuv o'quvchining barcha til resurslarini qadrlash, ona tili va chet tilidan integrallashgan holda foydalanish, tilni real muloqot vositasi sifatida o'rganish, o'quvchining madaniy va bilingval identichligini qo'llab-quvvatlash, faol, hamkorlikdagi va refleksiv ta'limni tashkil etish tamoyillari asosida qo'llaniladi.

Mazkur yondashuv quyidagi tartibda qo'llaniladi:

Matnni ingliz tilida o'qib, mazmunini o'zbek tilida muhokama qilish.

Guruhda muammoni o'zbek tilida tahlil qilib, yakuniy taqdimotni ingliz tilida bajarish.

Yangi so'zlarni ikkala tilda taqqoslash va izohlash.

Ingliz tilidagi videoni tomosha qilib, asosiy g'oyalarni o'zbek tilida tahlil qilish, so'ng ingliz tilida xulosa yozish.

Loyihalar va taqdimotlarda ikkala til resursidan foydalanishga ruxsat berish.

Darslarda autentik matnlar, videomateriallar, xalqaro loyihalar, munozaralar, rol o'yinlari va kommunikativ topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunday metodlar o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning ingliz tilida erkin muloqot qilishiga hamda yangi madaniy tajribalarni qabul qilishiga yordam beradi.

Muhokama. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ikki tilla ta'lim muhiti o'smirlarda ikkala tilga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq ta'lim jarayonida tillardan birining ustun qo'yilishi yoki ikkinchi tilning ijtimoiy mavqe jihatidan past baholanishi o'smirlarda identiklik ziddiyatlarini yuzaga keltirishi mumkin. Bunday holatlarda o'quvchilarda tilga nisbatan ishonchsizlik, madaniy begonalashuv yoki o'z tilidan uyalish kabi salbiy psixologik holatlar kuzatiladi. Demak, ta'lim jarayonida ikki tilning teng qadrlanishi va ularning funksional imkoniyatlarini kengaytirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Muhokama natijalari shuningdek, madaniyatlararo ta'limning bilingual identiklikni shakllantirishdagi o'rni beqiyos ekanligini tasdiqlaydi. O'smirlar turli madaniy qadriyatlar, urf-odatlar va tarixiy meros bilan tanishar ekan, ularda bag'rikenglik, madaniy empatiya va ijtimoiy moslashuv darajasi ortadi. Bu esa ikki madaniyat o'rtasida qarama-qarshilik emas, balki o'zaro boyituvchi munosabatni shakllantirish imkonini beradi.

Bugungi raqamli ta'lim sharoitida multimedia vositalari, xalqaro onlayn platformalar, virtual almashinuv dasturlari va ijtimoiy tarmoqlarning imkoniyatlari ham bilingual identiklik rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. O'smirlar xorijiy tengdoshlari bilan muloqot qilish, ikki tilda axborot almashish va turli madaniy muhitlarda ishtirok etish orqali o'zlarini global hamjamiyatning faol a'zosi sifatida his qila boshlaydilar. Natijada til faqat o'quv predmeti emas, balki shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy integratsiyaning muhim vositasiga aylanadi.

Shuningdek, loyiha asosida o'qitish, kommunikativ yondashuv, CLIL texnologiyasi hamda refleksiv metodlardan foydalanish o'smirlarda bilingual identiklikning kognitiv, emotsional va xulq-atvor komponentlarini birgalikda rivojlantirish imkonini beradi. Ayniqsa, o'z tajribalarini tahlil qilish, ikki tilda esse yozish, portfoliolar yaratish va madaniyatlararo loyihalarda ishtirok etish o'quvchilarning o'z-o'zini anglash jarayonini faollashtiradi.

Bundan tashqari, oilaning qo'llab-quvvatlovchi pozitsiyasi ham bilingual identiklikning barqaror shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Oilada ona tilining qadrlanishi bilan bir qatorda ikkinchi tilni o'rganishga ijobiy munosabatning mavjudligi o'smirlarning psixologik xavfsizligini ta'minlaydi hamda ikki tillilikni tabiiy rivojlanish omiliga aylantiradi. Maktab va oila hamkorligining samarali yo'lga qo'yilishi esa ta'lim natijalarining barqarorligini oshiradi.

Umuman olganda, muhokama natijalari bilingual identiklikni rivojlantirish uzluksiz, tizimli va kompleks pedagogik jarayon ekanligini ko'rsatadi. Mazkur jarayonning muvaffaqiyati ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari, madaniy muhit, oilaviy qo'llab-quvvatlash va raqamli ta'lim imkoniyatlarining o'zaro uyg'unligiga bog'liq. Shu sababli umumiy o'rta ta'lim maktablarida bilingual identiklikni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus pedagogik dasturlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zamonaviy ta'limning dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Natija. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ingliz tilini o'rganish jarayonida o'smirlarda bilingual identiklikning shakllanishi asosan ijobiy yo'nalishda kechadi. O'quvchilarda ingliz tilidan muloqot vositasi sifatida foydalanishga bo'lgan ishonch ortishi, boshqa madaniyatlarga nisbatan bag'rikenglikning rivojlanishi hamda xalqaro axborot resurslaridan mustaqil foydalanish ko'nikmalarining shakllanishi kuzatildi. Bu esa bilingual identiklikning o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va akademik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, ayrim o'quvchilarda bilingual identiklikning rivojlanish jarayonida muayyan qiyinchiliklar ham kuzatilishi mumkin. Xususan, chet tili va xorijiy madaniyatga haddan tashqari qiziqish ayrim hollarda ona tili va milliy qadriyatlarga e'tiborning pasayishiga olib kelishi ehtimoldan xoli emas. Bunday vaziyatda o'quvchi o'zining madaniy mansubligini anglashda ikkilanishni boshdan kechirishi, ya'ni identiklik ziddiyatini his qilishi mumkin.

Pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, bu kabi holatlar asosan chet tilini o'qitish jarayonida milliy qadriyatlar va ona tiliga yetarli darajada e'tibor qaratilmagan taqdirda yuzaga keladi. Aksincha, ingliz tilini o'qitishda o'zbek xalqining madaniy merosi, milliy urf-odatlari va qadriyatlarini ingliz tilidagi mavzular bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarda sog'lom bilingual identiklikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Tahlillar natijasida bilingual identiklikning rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar quyidagilar ekanligi aniqlandi:

o'quvchining ichki motivatsiyasi;

o'qituvchining kasbiy kompetentligi va kommunikativ metodlardan foydalanishi;

oilada ona tiliga hurmat va chet tilini o'rganishga ijobiy munosabat;

tengdoshlar bilan muloqot;

raqamli ta'lim resurslaridan oqilona foydalanish;

madaniyatlararo loyihalar va xalqaro hamkorlik.

Mazkur omillar uyg'unlashganda bilingual identiklik shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Aksincha, ular o'rtasidagi nomutanosiblik identiklikning beqaror shakllanishi, madaniy begonalashuv yoki til tanlashdagi noqulayliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Pedagog olim Jo'rayev ta'biricha, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etish o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, mustaqil fikrlashi va zamonaviy kompetensiyalarini shakllantirishning muhim omili ekanini ta'kidlaydi. Mazkur yondashuv ko'p tilla ta'lim sharoitida bilingual identiklikni rivojlantirish uchun ham metodik asos bo'lib xizmat qiladi.[11] Yuqorida keltirilgan omillar bilingual identiklik rivojlanishiga asosiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar hisoblanadi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilini o'qitishning asosiy maqsadi o'quvchini boshqa madaniyatga singdirish emas, balki uning ona tili va milliy o'zligini saqlagan holda xalqaro muloqotga tayyor, madaniyatlararo kompetent shaxs sifatida rivojlantirishdan iborat bo'lishi kerak. Demak, sog'lom bilingual identiklik milliy identiklikni zaiflashtirmaydi, aksincha uni yangi madaniy tajribalar bilan boyitadi. Sog'lom identiklikni rivojlantirishda pedagogning kasbiy malakaviy mahorati asosiy o'rinda turadi. "Pedagogning kasbiy kompetensiyasi zamonaviy ta'lim muhitida innovatsion yondashuvlarni qo'llash, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish hamda ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash

bilan chambarchas bog'liqligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv ko'p tilli ta'lim muhitida o'quvchilarning bilingval identikligini shakllantirish uchun ham muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi".[12] Mazkur yondoshuv har bir til o'rganuvchidan individual yondoshuvni talab qiladi. Bu jarayonda qo'llanilgan to'g'ri yondoshilgan metodik jarayon natijaviyligi yuqori sanaladi.

Xulosa. Olib borilgan tahlillar bilingval identiklik o'smirlarda ingliz tilini o'rganish jarayonining muhim natijalaridan biri ekanligini ko'rsatdi. U shaxsning ikki til va ikki madaniyat o'rtasida samarali faoliyat yuritishiga, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishiga hamda global ta'lim va kasbiy muhitga muvaffaqiyatli moslashishiga yordam beradi.

Shu bilan birga, bilingval identiklikning sog'lom shakllanishi ta'lim jarayonining to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq. Chet tilini o'qitishda ona tili, milliy qadriyatlar va madaniy merosni e'tibordan chetda qoldirmaslik zarur. O'qituvchi darslarda madaniyatlararo taqqoslash, autentik materiallar va kommunikativ metodlardan foydalanish bilan bir qatorda o'quvchilarda milliy o'zlikni anglashni ham qo'llab-quvvatlashi lozim.

Kelgusida ushbu yo'nalishda turli yosh guruhlari va ta'lim bosqichlarida bilingval identiklikning rivojlanish dinamikasini empirik tadqiqotlar asosida o'rganish maqsadga muvofiqdir. Bu ingliz tilini o'qitish metodikasini yanada takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, o'smirlarda bilingval identiklikni rivojlantirish uzluksiz va maqsadli pedagogik jarayon bo'lib, u zamonaviy ta'lim mazmunini boyitish, ta'lim sifatini oshirish hamda barkamol, ochiq fikrldaydigan va madaniyatlararo muloqotga tayyor shaxsni tarbiyalashning muhim omili hisoblanadi. Tadqiqot natijalari umumiy o'rta ta'lim tizimida bilingval ta'limni takomillashtirish, o'quv dasturlarini boyitish va ushbu yo'nalishda yangi metodik tavsiyalar ishlab chiqish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida".
- [2] Cummins, J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Clevedon: Multilingual Matters, 2000.
- [3] García, O., & Wei, L. Translanguaging: Language, Bilingualism and Education. London: Palgrave Macmillan, 2014.
- [4] Grosjean, F. Bilingual: Life and Reality. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2010.
- [5] Norton, B. Identity and Language Learning: Extending the Conversation. 2nd ed. Bristol: Multilingual Matters, 2013. Page 4.
- [6] Fishman, J. A. The Sociology of Language: An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society. Rowley, MA: Newbury House Publishers, 1972.
- [7] "The successful learner of a foreign language is an intercultural speaker." (Byram, 1997, p. 11).
- [8] Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
- [9] Kramsch, C. Language and Culture. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- [10] Cenoz, J. Towards Multilingual Education: Basque Educational Research from an International Perspective. Bristol: Multilingual Matters, 2009.
- [11] Jo'rayev, R. X. Ta'lim menejmenti va pedagogik innovatsiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
- [12] Egamberdiyev, N. Pedagogik mahorat va kasbiy kompetensiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.